

*Торон Анатолій Васильович,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА

Правова освіта та правове виховання були однією з галузей освіти ще у Стародавньому Римі і в Стародавній Греції, де право вважалось найважливішим елементом виховання громадянина. Там існували спеціальні юридичні школи, основним призначенням яких була підготовка правознавців. А відтак тамтешнє суспільство потребувало відповідних викладачів-дидактиків та методичного забезпечення викладання правової дисципліни. Для давньоримських юридичних шкіл у II ст. н.е. талановитий юрист Гай, наприклад, підготував збірник «Інституцій» – короткий підручник приватного права та проведення судових процесів [2, с. 377]. Проблемі правового виховання були присвячені трактати Сократа, Платона, Аристотеля, Цицерона, Квінтіліана, в яких уперше формувалось уявлення про громадянську добродієність як невід’ємну рису громадянина суспільства. Не один раз на провідній ролі закону у вихованні добродієності, наголошував, зокрема, Аристотель. [1, с. 3].

У ранньому середньовіччі (X—XI ст.) відбулося повернення до правової культури й освіти. В цей час великого значення набувають світські юридичні школи Равенни та Падуї. А з моменту створення перших європейських університетів, зокрема Болонського, правова освіта та виховання стають важливою складовою університетської освіти.

Ідеї громадянського виховання, які тісно пов’язувалися тоді з правами та обов’язками, набули найбільшого поширення в епоху Відродження (XV ст.). У творах представників школи «громадянського гуманізму» — П. Верджеріо, Л. Бруні та ін. — право нерідко пов’язувалося з моралю, переважно з християнською, що домінувала на той час на європейському континенті.

Дотримання правових норм і виконання громадянських обов’язків у XVI—XVII ст., як правило, поєднувалося з підпорядкуванням закону, праву. Такий підхід дістав своє відображення в працях мислителів епохи Просвітництва. А сама правова освіта, починаючи з XVIII ст.,

поширювалася й на інші континенти, що було пов'язано зі створенням цілої низки нових держав. [4, с. 5].

Юридично-правова освіта в Російській імперії з'явилася 1755 року, коли в складі Московського університету було створено юридичний факультет. Перші професори-юристи факультету С. Е. Десницький та І. А. Третьяков почали читати лекції з права російською мовою (до цього викладання велося латиною).

З кінця XVIII ст. в гімназіях та школах Росії були запроваджені навчальні курси законодавства, моральних і політичних наук, а з кінця XIX ст. – громадянознавство. (У сучасній Росії цей предмет теж існує як основний компонент комплексного курсу «Громадянська освіта»).

Значна активізація викладання та вивчення права в Росії відбулася в XVIII ст. зі створенням системи державних шкіл. У 1783 р. за наказом Катерини II було видано посібник для читання «О должностях человека и гражданина», в якому вивчення законів нерозривно поєднувалося з моральним вихованням. Засновані на початку XIX ст. російські університети, майже всі мали в своєму складі юридичні факультети, хоча, називалися вони відділеннями моральних і політичних наук. На цих факультетах викладалося цивільне та кримінальне право, судочинство Російської імперії; право природне, політичне і народне, тощо [4, с. 6].

Історія розвитку правової освіти в Україні розпочалася із середини XVII і пов'язана зі створенням першого вищого навчального закладу — Києво-Могилянської колегії (згодом — Києво-Могилянської академії). Серед навчальних дисциплін переважно загальноосвітнього характеру, значну питому вагу в ній займали правові науки. У 1784 р. до складу Львівського університету ввійшов і юридичний факультет, який здійснював підготовку професійних кадрів юристів та суддів.

XIX ст. – це час відкриття в Україні цілого ряду університетів: Харківського (1805 р.), Київського Святого Володимира (1834 р.), Одеського (1865 р.), Чернівецького (1874 р.). Всі вони мали в своєму складі юридичні факультети і поступово ставали центрами розвитку правової наукової думки в Україні, готували вчених-правознавців та кваліфікованих юристів-практиків.

Правова освіта кінця XIX — початку XX ст. в Україні, як і в усій Російській імперії, відрізнялась від тогочасної західноєвропейської. Якщо в європейських країнах наголос робився на вихованні громадянина,

наділеному певними правами, то у нас основними вимогами у правовій освіті вважалося виховання законослухняного громадянина. Проте методика викладання права, при цьому, була такою ж, як в Європі.

Становлення системи української вищої освіти розпочалося 1918 року, коли університет Святого Володимира у Києві, а також Харківський, Одеський університети стали державними. У ці ж роки відкрилися також Катеринославський і Таврійський університети. Період 1917—1941 рр. мав дуже важливе значення в історії розвитку університетської, і в тому числі правової освіти в Україні. Склалася університетська система, що включала шість класичних університетів — Київський, Харківський, Львівський, Одеський, Дніпропетровський і Чернівецький, які готували фахівців визначеного, чітко окресленого профілю, зокрема, юристів. З 1926 року почали відкривати факультети права і в інших ВНЗ. Слід зазначити, що істотних змін у цей період зазнала система викладання у вищих навчальних закладах. Поряд з лекціями провідне місце в навчальному процесі посіли семінарські заняття, було організовано спеціальні кабінети, де зосереджується фахова література з права, проводяться консультації, створюються предметні комісії, які намагалися запровадити нові методи викладання. 1929 року було реорганізовано роботу кафедр. У 1935 р. у Київському державному університеті було відкрито повноцінний юридичний факультет, а після возз'єднання Західної України з УРСР у 1939 році до наукової роботи в галузі держави і права залучалися професори юридичного факультету Львівського університету Р. Лонгшан де Берье і П. Домбровський. Було підготовлено та видано цілу низку підручників: з радянського державного права — Б. М. Соколова, з цивільного права — С. І. Вільнянського, С. Н. Ландкофа, з трудового права — А. Е. Пашерстніка [4, с. 7].

У 70-ті роки підготовку юристів з вищою освітою в Радянському Союзі здійснювали інститути й університети, основи правових знань було включено в курс «Суспільствознавство» в середній загальноосвітній школі, а правові знання серед населення поширювалися лекторами товариства «Знання», окремі юридичні знання отримували керівники підприємств в університетах марксизму-ленінізму. Такою була загальна структура юридичної освіти в СРСР.

Відповідно до партійної постанови постанови «Про заходи щодо подальшого розвитку юридичної науки і покращення юридичної освіти в

країні», 1965 року у вищих навчальних закладах на юридичних факультетах додатково було введено викладання низки нових галузей правознавства, зокрема господарчого права, криміналістики та судової психології, обов'язковим стало вивчення іноземної мови. Окремо від основних курсів вводиться вивчення цілої низки спецкурсів, які давали можливість знайомити майбутніх фахівців з результатами новітніх досліджень правової науки, зокрема у зв'язку із запровадженням нових законів.

Ще в середині 70-х років у СРСР було зроблено спробу вдосконалити процес формування висококваліфікованих фахівців в умовах університетів. До методичного забезпечення було включено навчально-методичні комплекси, які мали поєднати фундаментальну, спеціальну та психолого-педагогічну підготовки. Вдалою для вищої школи 70-х рр. можна вважати нову форму організації самостійної роботи студентів — проведення внутрішньосеместрових атестацій. Проте поруч із позитивними змінами відбувався й цілий ряд негативних. Науково-технічний прогрес вимагав мобільної підготовки фахівців, а програми навчання практично роками не змінювалися. Навчальний процес у цілому здійснювався інтенсивними методами. Кількість інформації, яку необхідно було засвоїти протягом навчання, постійно зростала. Збільшилося число аудиторних занять. Організація самостійної діяльності студентів набула формального характеру, суттєво перебільшувалася роль адміністративних методів управління. У студентів формувалася інертність у мисленні та пасивність у навчальній діяльності [3, с.19].

З проголошенням Україною незалежності у 1991 р. почалося формування власної, української системи вищої і середньої освіти. Відмовившись од марксистських ідеологічних забобонів, молода держава тривалий час не могла сформулювати національну ідею і визначити пріоритети світоглядної освіти. Багаторічний вакуум призвів до пасивності й інертності молодого покоління. Протягом останнього десятиріччя було переборено державну монополію в галузі вищої освіти. Відкрито спеціальні вищі та середні навчальні заклади з різними формами власності — комерційні, приватні, спільні, міжнародні, які надають можливість здобуття освіти великій кількості випускників середніх, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів. Вузи почали приділяти більше уваги набуттю студентами правових знань, що водночас дало

подальший поштовх для розвитку методики викладання права та правового виховання майбутніх спеціалістів.

Список використаних джерел та літератури

1. Арістотель. Нікомахова етика / В.Ставнюк. Переклад з давньогрецької. - К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.
2. История Древнего Рима. – М., Изд-во «Высшая школа», 1971. – 495 с.
3. Немченко С. С. Особливості розвитку правової освіти в Україні в УСРР-УРСР у 1920–1991 рр. / С. С. Немченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 3–2. – Т. 1. – С. 17–21.
4. Чужикова В. Г. Методика викладання права: навч. посіб. / В. Г. Чужикова. — К.: КНЕУ, 2009. — 425 с.